

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORI ROLINI OSHIRISH YO'LLARI

Ravshan Bazarov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5585636>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2021
Accepted: 10th October 2021
Online: 15th October 2021

KEY WORDS

*qimmatli qog'ozlar, iqtisodiyot,
qonunchilik, investrlar*

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida qimmatli qog'ozlar bozori samaradorligini oshirish masalalari xususida so'z yuritilgan

O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiyot uchun ahamiyatini ko'rib o'tar ekanmiz, bozor mexanizmlarini takaomillashtirish zaruriyat bo'lib qolayotgani ma'lum. Buning uchun esa respublikada mavjud muammolarni bartaraf etish kerak. Qimmatli qog'ozlar bozorini takomillashtirish va uni mamlakat iqtisodiyotining muhim hayotiy elementi, iqtisodiyotning mavjud holatini aks ettiruvchi barometr rolini bajarishini ta'minlashda mazkur muammolar to'siq bo'lmoqda.

Hozirgi kunda qimmatli qog'ozlar bozorining ahamiyatini oshirish maqsadida amalga oshirilayotgan ishlardan biri bu qimmatli qog'ozlarning qonunchiligini takomillashtirish hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish, uning me'yoriy-huquqiy bazasini doimiy ravishda takomillashtirishni, uning barcha ishtirokchilariga bitimlarni tuzish uchun

zarur shart-sharoitlarni yaratishni, investorlarga malakali servis xizmati ko'rsatilishini, investorlarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilishning lozim darajadagi tizimining ishlashini talab qiladi.

Respublikaning qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonunchiligining shakllanishi, bozor islohatlarining chuqurlashgani, iqtisodiyotning alohida yo'nalishlarini va fond bozorining rivojlanish sari bosqichma-bosqich amalga oshirilgan va mazkur soxaga taalluqli qonuniy – me'yoriy xujjatlar turli yillarda qabul qilingan. Bunda ularning me'yorlari, odatda, qimmatli qog'ozlar bozorida emitentlar, investorlar, kasbiy tajribaga ega bo'lgan qatnashchilar, bozor munosabatlari, iqtisodiyotning tegishli bosqichlarida xususiylashtirishning rivojlanishi xususiyatlarini aks etganlar.

Umumiy o'zaro bog'liqlikka qaramasdan, ushbu qonunlarning alohida me'yorlari bir-birini takrorlaydi. Bir vaqtning o'zida,

qonunlar matnlari, turli xil tuzilmaviy yondashishlar va texnik tuzilishlari bilan farq qiladilar. Mamlakatimiz qimmatli qog'ozlar bozorini boshqaruvchi me'yorlarning turli qonuniy hujjatlarda tarqatilishi, muayyan bir holatda, ularning o'rganilishi va anglab etililishini qiyinlashtiradi.

Bundan tashqari, 90 yillar oxirida qabul qilingan qonunlarning aksariyat talablari zamonaviy talablarga, xorijiy moliyaviy bozorlarga qo'shilish shartlariga mos kelmaydi, fond bozori industriyasi rivojlanishini rag'batlantirmaydigan, konservativ yondashuv bilan farq qiladi.

Bularning hammasi qimmatli qog'ozlar bozori sohasining amaldagi qonunchiligini o'zgartirishning ob'ektiv zarurligi paydo bo'lishiga, vatanimizning qimmatli qog'ozlar bozorining tezkor va dinamik rivojlanishini ta'minlovchi hujjat yaratilishiga olib keldi.

Qimmatli qog'ozlar bozorining barcha ishtirokchilari tomonidan axborotlarni ochish majburiyatini belgilash;

Qimmatli qog'ozlarga bo'lgan huquqlarning takroran hisobga olinishini bartaraf qilish;

Ilgari chiqarilgan naqd korporativ qimmatli qog'ozlarni naqdsiz shaklga o'tkazish va ularni keyinchalik faqat naqdsiz shaklda chiqarish;

Qimmatli qog'ozlarning Markaziy depozitariysi bazasida markaziy ro'yxatga olish tizimini va hisobga olish tizimi doirasida nominal saqlovchilarning ikki-bosqichli tizimini rivojlantirish;

Qimmatli qog'ozlar bozorida professional faoliyat turlarini qo'shib olib borishga

bo'lgan alohida cheklanishlarni bekor qilish, hamda tegishli litsenziyalarga ega bo'lgan investitsiya maslahatchilariga, muayyan qimmatli qog'ozlarni xarid qilish yoki sotish bo'yicha tavsiyanomalar berish;

O'zbekiston Respublikasining amaldagi Qonunlarida qayta takrorlanadigan me'yorlarni bartaraf qilish va boshqa o'zgartirishlar kiritish.

Yevropa Ittifoqining bir qator mamlakatlarida, qimmatli qog'ozlarning to'liq demateriallashtirilishi amalga oshgan. IOSCO 30 Guruhi tavsiyanomalaridan biri, Avstraliya, Argentina, Avstriya, Braziliya, Vengriya, Buyuk Britaniya, Germaniya, Gretsiya, Daniya, Italiya, Kanada, Yangi Zelandiya, Norvegiya, Finlyandiya, Frantsiya, Shvetsiya, Shveytsariya kabi mamlakatlarda amalga oshgan, qimmatli qog'ozlar to'liq demateriallashtirilishining amalga oshirilishidir.

Bundan tashqari, qimmatli qog'ozlarga huquqlarning muomalasi va hisobga olinishining amaldagi tajribasi, sarmoyalash uchun qimmatli qog'ozlar bozori foydali tomonlarini kamaytiruvchi, va bu bilan qimmatli qog'ozlar ikkilamchi bozorini rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi, bir qator muammolar va to'siqlarning mavjudligini ko'rsatdi.

Jumladan, fondlar bozorida qimmatli qog'ozlarni sotib olishni ixtiyor qilgan investor, qimmatli qog'ozlarni sotib olishda muolajalarni rasmiylashtirish uchun bir nechta idoralarni (investitsion institutlarni) o'tishi zarur.

Birinchiidan, depo hisobini ochish uchun, sotib olingan qimmatli qog'ozlarga

huquqlarni kiritish va hisobga olish uchun depozitariy bilan shartnoma tuzish shart.

Ikkinchidan, investitsion vositachi bilan, unga u yoki bu qimmatli qog'ozlarni sotib olishni topshirish (tashkil qilingan birja savdolarida sotib olishda) uchun shartnoma tuzish darkor. Bundan tashqari, sotib olingan qimmatli qog'ozlarni depozitariyga kiritgandan keyin, investor mazkur qimmatli qog'ozlar bilan o'rnatilgan huquqlarni amalga oshirish uchun (emitentni boshqarishda qatnashish, foydaning bir qismini olish va hokazo.), tegishli hujjatni (o'tkazish farmoyishi) rasmiylashtirish uchun bu qimmatli qog'ozlarning sotuvchisini topishi kerak.

So'ngra, bu hujjatni qimmatli qog'ozlar egalari reestriga kiritish uchun, emitentning reestrini yurituvchisiga taqdim qilish lozim. Bu jarayon, reestr yurituvchisining qimmatli qog'ozlar egasidan uzoqda bo'lishi bilan ham murakkablashadi.

Shunday qilib, egasi yozilgan qimmatli qog'ozlar bir vaqtning o'zida, ham depozitariyda – egasining depo hisobida, ham emitentning qimmatli qog'ozlari egalarining reestrda – uning shaxsiy raqamida hisobga olinadi. Bunda bir xil qimmatli qog'ozlarni hisobga olishda, harajatlar ham emitentga (egalari reestrini yuritish), ham ularning egalariga (depozitariydagi hisob varaq) yuklatiladi, bu esa oqlanmagan sarflarga olib keladi.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Баринов Э.А., Хмыз О.В. Рынки: валютные и ценных бумаг. – М.: Экзамен, 2001.
2. Бутиков И.Л. «Қимматли қоғозлар бозовари». –Т.: Консаудитинформ, 2001
3. Берзон Н.И. и др. Фондовый рынок: Учебное пособие для вузов экономического профиля. – 2-е изд. – М.: Вита-Пресс, 1999.
4. www.ziyonet.uz
5. www.arxiv.uz